

אתר דעת - מכללת הרצוג

אליעזר ליבנה ז"ל

שאלות מקומם של היהדות וערכיה בהווית תקופה
תנו תפסו מקום ניכר בהגותו של אליעזר ליבנה ז"ל.
דמותו כסופר הער ומעורר לבעיות הדור נצורה בין
דור מקוריו.

כיוון שהנני מדבר בכיסוי ראש, רשאי אני לשוחח בגילוי לב.
אקדוש מחמש עשרה הדקות העומדות לרשותי רגע לביקורת
התכנית, וארבע עשרה לנושא. ביקורת התכנית היא לא למה שיש
בה — היא מגוונת מאד — אלא למה שאין בה. משפחה יהודית
(כמו משפחה בכל חברה ותרבות) בנויה, בין השאר, על תפיסה
ארוטית מסויימת ביחסי גבר ואשה. היהדות, ככל ציוויליזאציה,
יש לה תפיסה ארוטית משלה, שלא נמסרה רובה לדורותינו,
נדלדלה ונשתבשה, ואיבדה את הנוי שלה. אנחנו יודעים עליה
ממקורותיה בתורה שבכתב, בשיר השירים, ומכירים את סימניה
מתורה שבעל פה, בהגדה, במדרשים, בדברי ברוריה ור' מאיר,
למשל. יש לה המשך בקבלה, שם הדברים סמויים קצת, וניתנים
להבנה לצנועים, הווה אומר לנועים. סבורני, כי במחרוזת של כ"ט
הרצאות צריך היה להתקיים גם דיון על המסורת הארוטית
בישראל.

מן הביקורת אעבור לנושא: "המשפחה היהודית במבחן ההווה".
יש ברצוני לדבר על שינויים החלים בהווה במיבנה המשפחה
היהודית בארץ ישראל, ולהסיק במקצת מסקנות (בסיבוב השני).
מעולם לא היתה האנושות כל כך מפולגת **בשאלותיה** כפי שהיא
היום. בשיא הקומוניקאציה הטכנולוגית הולכת ומתפרקת האנו-
שות לאתרים שונים: לא רק התשובות שונות, אלא **השאלות**
שונות. מעולם לא היתה האנושות דומה יותר למגדל בבל מאשר
בתקופתנו. — מגדל בבל של הטכנולוגיה המודרנית. הדבר בולט
בענייני ילודה. יש עמים וציוויליזאציות, שבעייתן הגבלת הילודה:
הסינים, ההודים וגם רוב המוסלמים. ויש עמים, שצפויה סכנה
לקיומם אם לא יגדילו את הילודה. האוסטרלים עשויים לאבד
את מולדתם הגדולה והפורייה, אם לא יגבירו את ילודתם ביתר
שאת.

אתר דעת - מכללת הרצוג

א' ליבנה ז"ל

העם היהודי מהווה יחידה סוציולוגית מיוחדת במינה. הבעיה של ילודה אצלנו היא אחרת, וההתפתחות של תופעותיה אחרת. עלינו להביא בחשבון את התופעה המבורכת — מבורכת בעבורנו — שמימי מלחמת ששת הימים, שיעור הילודה היהודי עולה משנה לשנה. באמצע שנות השישים הגיע שיעור הילודה היהודי בארץ ישראל למינימום: תחתית השפל היתה בשנת 1967: 22 לידות לאלף. מאז התחיל השיעור לעלות, משנה לשנה. בשנת 1970 הגיע ל-24 לאלף, בשנת 1971 ל-25.3 לאלף. השנה אנחנו מתקרבים ל-26 לאלף. הווה אומר, הגידול מ-1967 עד 1972 היה 18%.

מעניין וסימפטומאטי (לטובה) הוא **אומי** הגידול; הוא יציב, אינו מקרי, ומורה על כיוון של התפתחות: כלומר, לא רק הישג של היום, אלא סיכויים למחר. בשנת 1972 הגענו לשיעור ילודה דומה לסוף שנות החמישים. במשך חמש עשרה השנים האחרונות לא היה שיעור ילודה גבוה כל כך. אולם משקלו עתה חשוב ממשקל אותו שיעור-ילודה בסוף שנות החמישים. בשנות החמישים ניכר היה שיעור-ילודה גדול בין אחינו עולי המזרח, שלא ידעו את הטכניקות של צימצום ילודה. כאשר ראו הם מה עושים "השיכונים", בעלי-כסף, בעלי-עמדה ובעלי-כבוד, למדו מהם. קל ללמוד זאת, במחיר זה או זה. עכשיו, ריבוי שיעור הילודה הוא קודם-כל במשפחות צבריות ואמידות, משכילות וצעירות. שאר הציבור הולך אחריהם. כפי שהלך אחריהם בכיוון ההפוך, לפני חמש-עשרה-עשרים שנה.

אנחנו צריכים להסתכל בתופעה זאת, וללמוד ממנה. כדאי, שנשווה אותה עם המתרחש בין הערבים בתוך הקו הירוק. הם הגיעו לשיא הילודה באמצע שנות השישים: כ-50 לידות לאלף נפש. מאז ירדו בערך ל-45.5 לאלף. הווה אומר, באותה תקופה כאשר אצלנו שיעור הילודה גדל, אצלם שיעור הילודה (הגדול) החל להצטמצם.

מדוע? ממדי הילודה זו תופעה רוחנית, הקשורה בכל חווייתנו של האדם. אין תהליך פיסיוולוגי, התלוי יותר בחוויות רוחניות ובעולם-ערכים מאשר הילודה. הילודה תלויה בהם אפילו יותר מנישואין וגירושין. מדוע התייצבה הילודה אצל הערבים באותה תקופה ובאותן נסיבות כלכליות, כאשר אצלנו החלה לעלות? אצל הערבים חל חזיון ידוע בדימוגראפיה המודרנית: ככל שה-

אתר דעת - מכללת הרצוג המשפחה היהודית במבחן ההווה — סימפוזיון

אמידות בחברה עולה בהתמדה, שיעור הילודה יורד. כך היה בארצות מערביות, והערבים בארצנו הם חלק מהתפתחות זו. כיוון שמצבם הכלכלי משתפר ללא הרף, האשה מתחילה ללמוד ולעבוד בחוץ, המשפחה נעשית "מתקדמת", יורד שיעור הילודה, **שבראשית** תהליך הרווחה הגיע לשיאו.

מצבנו הכלכלי השתפר מאז מלחמת ששת הימים ללא דוגמא (וללא הצדקה), מחייתנו טובה גם כשעבודתנו מועטת, והנאור תינו החומריות מסועפות גם כשתרומתנו למשק הלאומי דלה. לכאורה, חייב, איפוא, לחול גם עלינו "החוק" הזה. ברם, מה קרה אצלנו? — האווירה אחרי מלחמת ששת הימים, שיש בה מידה של שיבה לערכי המסורת מדעת ולא-מדעת, ולא-דווקא בצינורות הרגילים, לוותה בתחיית המשפחה היהודית. המשפחות הצעירות, אפילו אינן יראות שמים, מרבות ילדים מבחירה, והילדים ממלאים מקום ניכר יותר בחייהם. הילודה בתנועה הקיבוצית גדלה משנה לשנה. תחקיר של חבר קיבוץ חמדיה, אריאל רנן, מוכיח זאת במיספרים מדור לדור. הדור השני באותו משק יש לו יותר ילדים מאשר הדור הקודם. הווה אומר: התהליך הרוחני הכללי לאחר מלחמת ששת הימים הביא לתחיית המשפחה היהודית, ובמרכז הילדים.

ירשה נא לי ד"ר שפנייר לומר, כי המשפחה והילדים קשורים במהות. ברגע שהילדים חדלים לעמוד במרכז של המשפחה, היא מתפוררת. וכך הוא היפוכו של דבר. כיוון שאנחנו מקדימים את האחרים, במצוות ובעבירות, בולט אצלנו הדבר יותר. אנחנו עומדים עתה בתוך חזיון, המשנה את הפרספקטיבה המדינית בארץ: הדימוגראפיה, שנראתה כאילו בת בריתה של הפורנר-גראפיה, משענת למגמדי ציון ומצמצמי ישראל, מגבירה את האמונה בכוהם, מספרם ויציבותם של היהודים בארץ גם בהשוואה לשכנינו. הפחדים שמפצים בעניין זה אין להם שחר דימוגראפי.